

*В. О. Касьяненко,
кандидат економічних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної
роботи та питань фінансово-економічної діяльності
Сумського державного університету*

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ: ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК З НАУКОВИМ ТА НАУКОВО-ТЕХНІЧНИМ ПОТЕНЦІАЛАМИ

Kasyanenko V.O.

INNOVATION POTENTIAL: INTERCONNECTION WITH SCIENTIFIC AND TECHNICAL POTENTIALS

У статті визначено зміст наукового, науково-технічного та інноваційного потенціалів, здійснено їх розмежування, виокремлено принципи відмінності та характер взаємозв'язку.

Ключові слова: *потенціал, економічний потенціал, науковий потенціал, науково-технічний потенціал, інноваційний потенціал*

The article outlines the essence of scientific, technical and innovative potential, their separation is carried out, fundamental differences and the nature of the relationship is determined.

Key words: *potential, economic potential, scientific potential, technical potential, innovative potential*

Вступ. Прагнення суб'єктів господарювання до економічного розвитку завжди супроводжується об'єктивною необхідністю розв'язання інноваційних завдань. І цілком очевидно, що у найближчій перспективі саме інтенсифікація інноваційної діяльності суб'єктів господарювання стане вирішальною умовою стійкого розвитку економіки України. Одним із найбільш важливих індикаторів інноваційної діяльності суб'єктів господарювання є їх інноваційний потенціал. Тому особливої актуальності на сьогодні набувають дослідження проблем формування та розвитку інноваційного потенціалу. Однак для їх дослідження необхідним є чітке визначення предметного поля дослідження. Варто відзначити, що на сьогодні у економічній літературі не існує єдності щодо розуміння сутності інноваційного потенціалу, існують численні підходи до його визначення, які є або взаємодоповнюючими або такими, що суперечать один одному. Досить часто у науково-методичній літературі при визначенні поняття «інноваційний потенціал» його фактично ототожнюють з науковим чи науково-технічним потенціалами [1, 5, 6], що обумовлює актуальність подальших досліджень у заданому напрямку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам інноваційної діяльності суб'єктів господарювання в сучасних умовах приділяється досить багато уваги, в тому числі не залишаються осторонь й питання формування та управління інноваційним потенціалом як складової процесу управління інноваційною діяльністю підприємств. Основи теорії інновацій були закладені Н. Кондратьєвим, Й. Шумпетером та розвинені у подальшому Дж. Кларком, У. Томпсоном, К. Фріменом. Істотний внесок у розвиток теорії управління інноваціями зробили такі вчені, як А. І. Анчишкін, С. Ю. Глазьев, С. М. Меншиков, Ю. В. Яковець та ін.

Дослідженню власне інноваційного потенціалу також присвячені численні роботи, як закордонних, так і вітчизняних авторів, а саме Е. А. Божко, П. Друкера, В. Н. Гавви, С. Ю. Глазьева, Н. С. Краснокутської, В. Ландика, А. І. Олексюка, І. Н. Репіна, А. С. Федоніна, Й. Шумпетера тощо.

Однак дослідження доводять, що на сьогодні єдиний та цілісний підхід до створення механізму управління інноваційною діяльністю суб'єктів господарювання відсутній. У свою чергу, це зумовлює необхідність подальших досліджень у цьому напрямку, зокрема – щодо визначення сутності та змісту інноваційного потенціалу суб'єктів господарювання. Варто відзначити, що у науково-методичній літературі існує велика кількість підходів до визначення цієї категорії, що спричинює значні складності при управлінні процесом його формування та розвитку. Варто також акцентувати увагу на тому, що найбільш близькими до інноваційного потенціалу можна вважати науково-технічний та науковий потенціали. Більш того, у ході проведеного дослідження нами було встановлено, що зміст визначених понять є настільки близьким, що досить часто у фаховій літературі спостерігається стирання граничних меж між ними, тобто фактично відбувається їх ототожнення. Виходячи з цього постає необхідність у встановленні взаємозв'язків між ними, а також розмежуванні визначених понять.

Мета дослідження полягає у виявленні взаємозв'язку інноваційного потенціалу з науковим та науково-технічним, а також їх розмежуванні.

Вклад основного матеріалу. Перш за все, визначимо економічний зміст наукового, науково-технічного та інноваційного потенціалів.

Згідно із Законом України «Про інноваційну діяльність» під інноваційним потенціалом варто розуміти сукупність науково-технологічних, фінансово-економічних, виробничих, соціальних та культурно-освітніх можливостей країни (галузі, регіону, підприємства тощо), необхідних для забезпечення інноваційного розвитку економіки [7]

Під науково-технічним потенціалом зазвичай розуміють «сукупність чинників, що визначають можливості безперервного підвищення економічної ефективності виробництва за рахунок прискорення науково-технічного прогресу» [3, с.188]. Тобто науково-технічний потенціал суб'єкта господарювання відображає найважливіші якісні характеристики досягнутого рівня ефективності виробництва і визначає рівень, терміни створення і масштаби розповсюдження нововведень суб'єктів господарювання. По суті, науково-технічний потенціал характеризується органічною єдністю наукового і технічного потенціалів. Як наголошується в роботі [2], науково-технічний потенціал більшою мірою визначається кількістю і якістю завершених досліджень і розробок, підготовлених для практичного використання. З економічної точки зору, закінчені розробки є науково-технічною інформацією, втіленою в промислових зразках, технічній документації тощо. У тій же роботі рівень науково-технічного потенціалу суб'єктів господарювання пропонується вимірювати розміром його патентного фонду, що, на наш погляд, є дуже вузьким розумінням тієї ресурсної бази, яка формує відтворювальні якості науково-технічної інформації.

Крім того, при визначенні науково-технічного потенціалу варто визначити його співвідношення з науковим та технічним потенціалами. Оскільки кожне з цих понять, з одного боку є більш вузьким, а з іншого – значно ширшим ніж науково-технічний потенціал.

Варто відзначити, що ідея розділення понять "науковий потенціал" і "науково-технічний потенціал" уперше з'явилася в роботах представників так званої "київської наукової школи науковознавців" – як Доброва Г.М., Клименюка В.Н., Смирнова Л.П., Савельєва А.А., Одріна В.М. та ін. Потім ця ідея була розвинена у ряді публікацій представників сибірської наукової школи, зокрема Гражданнікова Е.Д., Щербаківа А.И., Канигіна Ю.М., Олдака П.Г., а також представника литовської наукової школи Кульвєца П.А.

Досліджуючи існуючі підходи до трактування визначених категорій, ми дійшли висновку, що більшість науковців під науковим потенціалом розуміють більшою мірою інтелектуальний, творчий потенціал, тобто об'єм знань, накопичений працівниками, що характеризує їх здатність вирішувати поточні і майбутні проблеми науково-технічного розвитку.

При цьому варто відзначити, що науковий потенціал уособлює у собі усі галузі наукового знання та, як правило, в частині окремих гуманітарних наук не входить повністю до складу науково-технічного потенціалу. У свою чергу, технічний потенціал, характеризуючи рівень стану громадського виробництва і об'єднуючи у своєму складі усі його елементи, також не повністю входить до складу науково-технічного потенціалу, в частині, що включає вже вживані техніко-технологічні засоби.

Принципова відмінність наукового та науково-технічного потенціалів полягає у тому, що в останній включаються результати лише тих видів наукової діяльності і досліджень, які безпосередньо пов'язані із створенням нової техніки на цьому підприємстві, розробкою нових науково-технічних проектів і програм саме для нього.

Крім того, кінцева мета формування наукового потенціалу полягає у формуванні нових знань з високою теоретичною і практичною цінністю, тоді як метою науково-технічного потенціалу є перетворення наукових знань на матеріальний продукт з високою споживчою вартістю.

Основними видами робіт, які здійснюються в процесі формування наукового потенціалу господарюючого суб'єкту, є НДКР, експерименти, тоді як в межах науково-технічного потенціалу здійснюється апробація отриманих результатів НДКР у виробництві.

Іншою суттєвою відмінністю аналізованих категорій є те, що науково-технічний потенціал, на відміну від наукового, наділений функцією відтворення продукту наукових досліджень - нового знання в матеріальному продукті.

Науковий потенціал більшою мірою визначає авторитет цього господарюючого суб'єкту в науковому середовищі, формує йому імідж прогресивної, інноваційної структури, проте, в істотно меншому ступені, ніж науково-технічний потенціал, визначає його конкретні конкурентні переваги.

Проте все ж таки, ключова відмінність аналізованих понять полягає в тому, що при оцінці рівня наукового потенціалу враховується накопичений комплекс знань, умінь, інформації по усіх напрямках наукових досліджень, що проводяться визначеним суб'єктом господарювання, включаючи і наукові дослідження за замовленням сторонніх організацій. В той же час, при оцінці рівня науково-технічного потенціалу враховуються лише ті елементи наукового потенціалу, які можуть бути використані для створення нової техніки чи технології на конкретному підприємстві, не включаючи результати наукових досліджень, здійснюваних за замовленням сторонніх організацій.

Перейдемо до більш детального розгляду ключових відмінностей між інноваційним та науково-технічним потенціалами.

Перш за все відзначимо, що принциповою відмінністю інноваційного потенціалу господарюючого суб'єкта від його науково-технічного потенціалу є те, що при визначенні першого особливий акцент робиться на потенціалі ринкової реалізації нововведення, тобто враховується наявність чинників ринкової кон'юнктури, здатність ринку сприйняти інновації, зусилля, що прикладаються підприємством для стимулювання збуту, оцінки ємкості ринку, просування товару на ринок [4]. Таким чином, на відміну від науково-технічного потенціалу, при формуванні інноваційного особливу роль відіграє маркетингова і збутова політика фірми.

Інша відмінність полягає в тому, що інноваційний потенціал, на відміну від науково-технічного, окрім матеріальної сторони процесу інтенсифікації (створення нової продукції чи технології) характеризує і нематеріальну (зміна організаційної структури управління, принципів та фірм управлінського впливу).

Рівень інноваційного потенціалу в значно більшій мірі, ніж рівень науково-технічного потенціалу залежить від здатності підприємства ефективно здійснювати заходи у сфері менеджменту та маркетингу. Крім того, його рівень також залежить і від зовнішніх каталізаторів, які сприяють підвищенню інноваційності визначеного підприємства, натомість рівень науково-технічного потенціалу залежить виключно від внутрішньовиробничих факторів.

Науково-технічний потенціал характеризується виключно здатністю виробничого сектору до створення новачків та їх подальшого запровадження, тоді як інноваційний потенціал передбачає аналіз соціальних наслідків запровадження новачків на даному підприємстві чи у даному регіоні.

Крім того, незважаючи на той факт, що у підсумку саме науково-технічний потенціал визначає величину інноваційного потенціалу, він не є адекватним інноваційному, ані за величиною, ані за масштабами.

Розділяючи поняття наукового, науково-технічного і інноваційного потенціалу, слід відзначити їх певний взаємозв'язок:

- по-перше, визначені потенціали є складовими елементами потенціалу вищого порядку - економічного;
- по-друге, всі вони мають приблизно один набір складових, оскільки пов'язані з кадровим, фінансовим, матеріально-технічним та маркетинговим потенціалами;
- по-третє, науково-технічний сектор, при всіх обставинах, має значний ступінь інноваційності, оскільки створює нову продукцію. Ступінь цієї інноваційності визначається тим, наскільки продукція цієї сфери народного господарства потрібна потенційним користувачам;
- по-четверте, науково-технічний сектор національної економіки сам є споживачем значної частини новинок, створених всередині і за межами макроекономічної системи, що також збільшує ступінь його інноваційності;
- по-п'яте, науково-технічний потенціал є однією з основ інноваційної діяльності в будь-якій виробничо-господарській системі, незалежно від рівня її складності.

Таким чином, науково-технічний потенціал є істотним параметром, який визначає величину інноваційного потенціалу будь-якої виробничо-економічної системи, що зумовлює можливість її ефективного розвитку і функціонування.

Наглядно ілюструє взаємозв'язок наукового, науково-технічного та інноваційного потенціалів суб'єктів господарювання модель, запропонована Гончаренко Т.П. [4] (рис. 1).

Рисунок 1. Взаємозв'язок наукового, науково-технічного і інноваційного потенціалів за Гончаренко Т. [4].

Ми цілком погоджуємося з Гончаренко Т.П. у тому, що взаємозв'язок наукового, науково-технічного та інноваційного потенціалів є беззаперечним. Однак, на нашу думку, інноваційний потенціал утворюється на перетині наукового та науково-технічного потенціалів.

Висновки. Підбиваючи підсумки у розгляді піднятого питання, відзначимо, що у результаті проведеного системного аналізу наукового, науково-технічного та інноваційного потенціалів нами було встановлено, що ці поняття не являються тотожними. Разом з тим, вони мають багато спільного, а отже є тісно взаємопов'язаними між собою та мають розглядатися в сукупності. Крім того, на нашу думку, інноваційний потенціал утворюється на перетині наукового та науково-технічного потенціалів.

Література.

1. Бешелев С. Д. Нововведения и мы / С. Д. Бешелев, Ф. Г. Гурвич. – М. : Наука, 1990. – 296 с.
2. Бляхман Л. С. Экономика, организация управления и планирования научно-технического прогресса: учебн. пособ. для экон. спец. вузов / Л. С. Бляхман. – М. : Высш. шк., 1991. – 228 с.
3. Большая Советская Энциклопедия : в 30 т. Гл. ред. А. М. Прохоров. Изд. 3-е. – М. : Советская энциклопедия, 1975. Т. 20. Плата-Проб. – 1975. – 608 с.
4. Гончаренко Т. П. Управление научно-техническим потенциалом промышленного предприятия в условиях глобальной конкуренции : дис... канд. экон. наук: 08.02.02 / Гончаренко Татьяна Петровна. – Сумы, 2005. – 205 с.
5. Данько М. Інноваційний потенціал у промисловості України М. Данько // Економіст. – 1999. – № 10. – с. 26–32
6. Левинсон А. Экономические проблемы управления научно-техническим прогрессом: опыт системного анализа / А. Левинсон. – М. : Экономика, 1973. – 256 с.
7. Про інноваційну діяльність : Закон України №40-IV від 4.07.2002 // Урядовий кур'єр. – 2002. – №143. – 7 серпня. – С. 17–24.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2012 р.